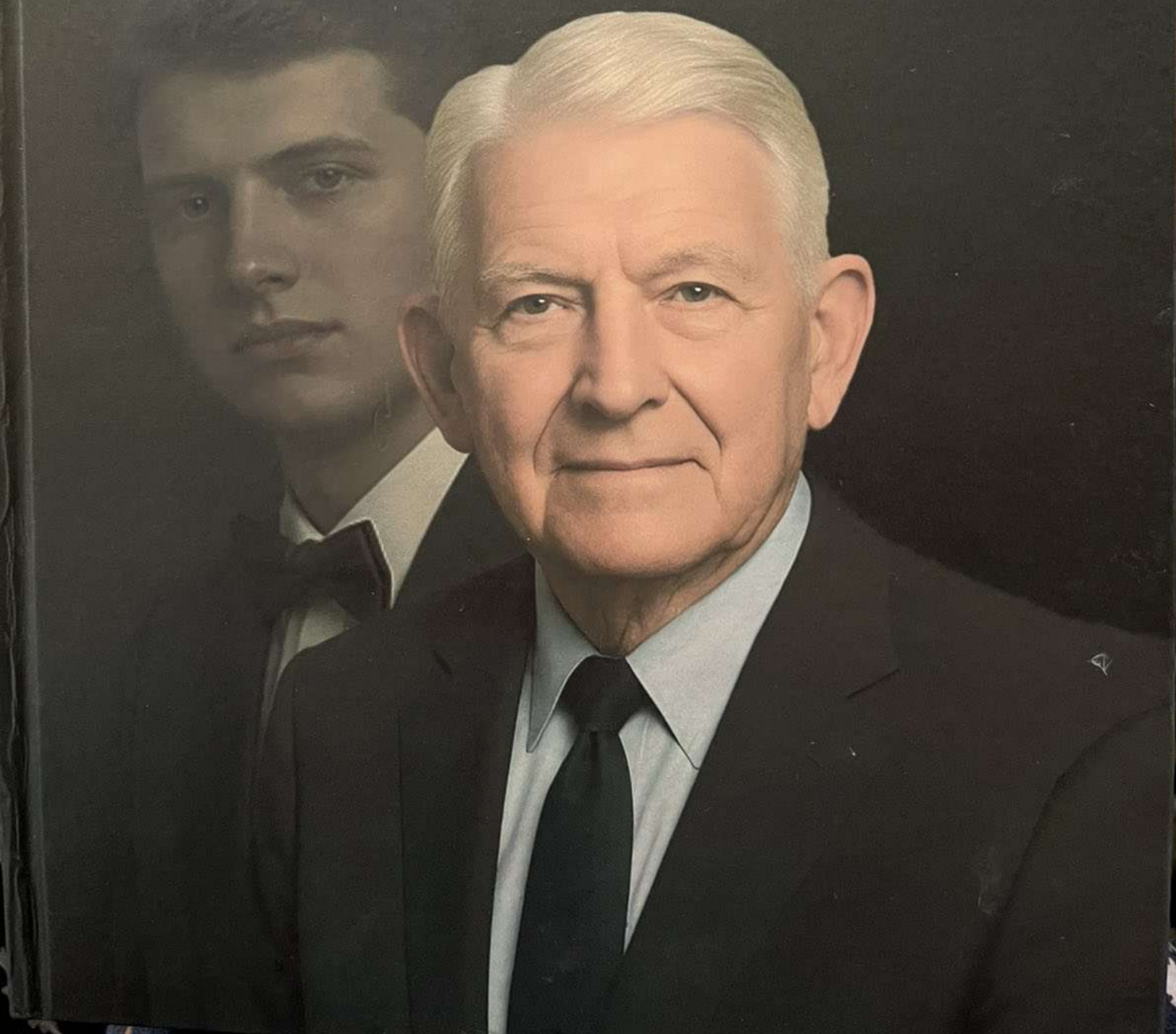

Життєтворчість

ОСИПА

ЗАЛЕСЬКОГО

в культурно-історичному вимірі

Карпатський національний університет імені Василя Стефаника
Наукове товариство ім. Шевченка

**ЖИТТЄТВОРЧІСТЬ
ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО
В КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНОМУ
ВИМІРІ**

Монографія

Івано-Франківськ, 2026

УДК 929:008+9]78

Ж 74

DOI: <https://10.5281/zenodo.19664512>

Рекомендовано до друку Вченою радою
Карпатського національного університету імені Василя Стефаника
(протокол № 2 від 27 січня 2026 р.)

Монографія виконана в рамках науково-дослідної роботи «Актуальні питання
культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний номер
0117U004571).

Науковий редактор-упорядник:

Ганна Карась – доктор мистецтвознавства, професор кафедри методики
музичного виховання та диригування Карпатського національного
університету імені Василя Стефаника

Рецензенти:

Кияновська Любов – доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Наталія Сиротинська – доктор мистецтвознавства, професор (Львів)
Віолетта Дутчак – доктор мистецтвознавства, професор (Івано-
Франківськ)

*Відповідальність за точність викладених фактів несе автор.
Всі права застережено – All rights reserved*

Ж 74 **Життєтворчість Осипа Залеського в культурно-історич-
ному вимірі : монографія / наук. ред.-упоряд., професор
Ганна Карась. Івано-Франківськ : Карпатський національ-
ний університет імені Василя Стефаника, 2026. 500 с.
ISBN 978-966-640-590-9**

Монографія присвячена багатогранній творчості педагога і музикознавця, ком-
позитора і диригента Осипа Залеського (1892–1984). Аналізується життєвий і творчий
чин митця, його музика; представлені його музикознавчі, методичні праці, публіцистика,
мемуари та листування; відгуки відомих музикантів та статті в періодиці про О. Зале-
ського вияскравлюють його творчу постать. Доповнюють видання довідковий матеріал та
фотодокументи. Монографія базується на об'ємному джерельному матеріалі, котрий є
маловідомим в Україні.

Видання розраховане для культурологів, мистецтвознавців, науковців і студентів,
а також усіх, хто цікавиться історією української музичної культури.

УДК 929:008+9]78

ISBN 978-966-640-590-9

© Карась Г., автори розділів, 2026
© Карпатський національний університет
імені Василя Стефаника, 2026

ЗМІСТ

Від наукового редактора-упорядника.....	9
Частина 1. ЖИТТЄТВОРЧИСТЬ МИТЦЯ В ОБ'ЄКТИВІ УКРАЇНСЬКОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА	
<i>Караś Hanna.</i> Осип Залеський – яскравий представник львівської музикологічної школи.....	11
<i>Карась Ганна.</i> Публіцистика та музикознавча спадщина Осипа Залеського: жанри, напрямки, здобутки.....	24
<i>Карась Ганна.</i> Осип Залеський на тлі суспільно-політичної доби та культурно-мистецького життя Станіслава.....	56
<i>Горак Яким.</i> Листи Осипа Залеського до Станіслава Людкевича.....	72
<i>Осадця Ольга.</i> Епістолярні зв'язки Осипа Залеського з діячами української діаспори у США та Канаді (аналіз, характеристика та публікація листів).....	106
<i>Рудницький Антін.</i> Українська музика. Історико-критичний огляд (уривки).....	155
<i>Костюк Олександра.</i> Осип Залеський: музиколог, композитор, педагог.....	156
<i>Лоза Михайло.</i> Професор Осип Залеський.....	159
<i>Таран Ірина.</i> Осип Залеський та Галя Лагодинська-Залеська у контексті музичної культури Галичини першої половини ХХ століття.....	164
<i>Таран Ірина.</i> Патріот і музикант Осип Залеський.....	174
<i>Литвинович-Радловська Мирослава.</i> Спогади про дитячу музичну школу у Станіславові (Івано-Франківську).....	182
<i>Білінська Ольга.</i> Вплив Василя Барвінського на формування творчих постатей Осипа Залеського і Галини Лагодинської-Залеської.....	185
<i>Білінська Ольга.</i> Дитяча опера і музичні вистави у творчості Осипа Залеського.....	189
<i>Білінська Ольга.</i> Музична критика Осипа Залеського на сторінках часопису «Свобода» (1960–1970 рр.)......	193
<i>Білінська Ольга.</i> Публіцистика Осипа Залеського на сторінках мистецького журналу «Овид».....	203
<i>Білінська Ольга.</i> Творчі портрети видатних українських співаків у музикознавчій спадщині Осипа Залеського.....	211
<i>Білінська Ольга.</i> Творчість для дітей Осипа Залеського та його внесок у розвиток українського музичного мистецтва.....	217

Мичко-Білінська Ольга, Німилович Олександра. Твори для дітей та юнацтва у мистецькій спадщині Осипа Залеського.....	224
Білінська Ольга. Музичне мистецтво і війна (від початку ХХ ст. до сьогодення): на прикладі спогадів Осипа Залеського.....	246
Кецало Ганна. Осип Залеський – організатор музичного шкільництва.....	254

Частина 2. МУЗИЧНА КРИТИКА, ПУБЛІЦИСТИКА, МЕМУАРИ, ЛИСТУВАННЯ ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО

Залеський О. Автобіографія.....	256
<i>Листування</i>	
Залеський О. Листи до Івана Лисенка.....	257
<i>Творчі портрети</i>	
Залеський О. Артуро Тосканіні (1867–1957).....	262
Залеський О. Бенджамін Бріттен.....	264
Залеський О. Василь Барвінський.....	265
О. З. [Осип Залеський]. Видатний співак Олександр Мишуга.....	266
Залеський О. Володимир Луців.....	267
Залеський О. Денис Січинський.....	269
Залеський О. Євген Купчинський – віртуоз цитрист, композитор.....	273
Залеський О. Клявдій Дебюсі (1862–1918) (у 50-річчя смерті).....	273
Залеський О. Микола Леонтович.....	274
Залеський О. Михайло Вербицький (1815–1870).....	276
Залеський О. Модест Менцинський.....	278
Залеський О. Олег Криса – скрипаль.....	280
Залеський О. Основник українського пласту. До 80-ліття з дня народження проф. д-ра Олександра Тисовського.....	282
Залеський О. Остап Бобикевич (до 80-ліття).....	283
Залеський О. Павло Гіндеміт.....	285
Залеський О. Піяністка Софія Ілевич.....	286
Залеський О. Сидір Воробкевич (1836–1903).....	287
Залеський О. Соломея Крушельницька.....	289
Залеський О. Станислав Людкевич.....	293
Залеський О. Станислав Людкевич.....	295
О. З. [Осип Залеський]. Століття смерті К. М. Вебера.....	297
Рудницький А., Залеський О. Роман Придаткевич – скрипаль і композитор.....	297
<i>Статті-некрологи</i>	
Залеський О. Василь Безкоровайний [некролог].....	300
Залеський О. Клим Чічка-Андрієнко (1885–1967) (Некролог. У першу річницю смерті).....	301
О. З. [Осип Залеський]. Недавня втрата (некролог) [Галина Лагодинська-Залеська].....	302

Ольга МИЧКО-БІЛІНСЬКА,
магістрантка навчально-наукового інституту
музичного мистецтва Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка,
викладач Гніздичівської дитячої музичної школи
Олександра НІМИЛОВИЧ,
доцент кафедри музикознавства та фортепіано
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка, член НСКУ і НТШ

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ ТА ЮНАЦТВА У МИСТЕЦЬКІЙ СПАДЩИНІ ОСИПА ЗАЛЕСЬКОГО¹

*Пісне моя, пісне тужна!
Несись, лети світами,
Звени, – радій і весели
Братів засмучених злиднями.*

*Пісне моя! Лети далеко.
Лети ген в сині гори,
Збуди народ з тяжкого сну,
Загомони крізь темні бори.*

*Пісне моя! Полинь і там,
Де дівчина моя живе
І там спочинь, – а їй скажи
Що бій нас всіх великий жде.*

Осип Залеський

У цих поетичних рядках Осипа Залеського розкрита глибина переважної більшості тем і мотивів, що звучать у його музичних композиціях, які він досліджував і розвивав у музикознавчій та публіцистичній сфері протягом усього життя. Українська пісня завжди лунала в серці завзятого патріота і великого популяризатора й дослідника національних мистецьких надбань Осипа Залеського. Своє життя він присвятив музичному мистецтву, сповна віддавшись його чарам.

Осип Залеський – композитор, педагог, диригент, громадський діяч, музикознавець, видавець, автор наукових і публіцистичних статей. Народився 16 квітня 1892 року в с. Тростянець Малий на Золочівщині (Львівщина). Батько був вчителем і походив з козацького роду, а мати – зі священничого роду Ілевичів. У сім'ї Залеських виховувалося п'ятеро

¹ Друкується за: Мичко-Білінська О., Німилович О. Твори для дітей та юнацтва у мистецькій спадщині Осипа Залеського. Залеський Осип. Твори для дітей: Фортепіанні, хорові композиції, опера «Цвіркунчик», музичні вистави : навч. посіб. / ред-упоряд. О. Мичко-Білінська, О. Німилович. Дрогобич : Посвіт, 2020. С. 3–16.

синів, а Осип був наймолодшим. Світ музичного мистецтва відкрив юнакові спів, який йому доводилось чути з дитячих літ у родинному оточенні. Музикологію вивчав у Львівському університеті з третього курсу у професора А. Хібінського, оскільки спершу вступив на відділ філософії, де паралельно вивчав природничі науки. Згодом навчався у Вищому Музичному Інституті ім. М. Лисенка у Львові та в Польській Консерваторії Галицького Музичного Товариства у професора С. Невядомського. Співав у хорах «Львівський Боян» та «Бандурист». Від 1912 року розпочав свою працю в редакції часопису «Діло», поліграфічна діяльність припала молодому юнаку до душі, і з того часу Осип почав дописувати в інших журналах, зокрема таких, як «Ілюстрована Україна», «Музика», «Музика масам», «Руслан», «Літературно-науковий вісник». У 1913 році, після знайомства з Михайлом Гайворонським разом заснували музичне видавництво «Ліра», в якому друкували власні твори й нотні напрацювання інших композиторів. З початком Першої Світової війни родина Залеських виїхала до Відня, де Осип продовжив навчання у Віденському університеті та Музичній школі Кайзера. В 1916 році, за призовом, пішов до австрійської армії, там йому довелося працювати зв'язковим між австрійською командою і українськими установами у місті Могилів Подільський². Після війни, у 1921 році, відкрив у Станіславові (сьогодні Івано-Франківськ) філію Вищого Музичного Інституту ім. М. Лисенка у Львові, яку й очолив.

У 1922 році митець одружився з Гертрудою Польм, яку знав ще з 1918 року. Позналились вони у місті Могилів Подільський, де Гертруда працювала перекладачем (з німецької мови) у повітовому старостві. З часом переїхали вони до Бучача, а потім до Ярослава. В цьому місті Залеський неодноразово зустрічався із С. Людкевичем, працював у місцевій гімназії та був другим диригентом «Ярославського Бояну», адже першим диригентом був Дмитро Кашубинський. У 1944 році, коли більшовики почали наближатися до Ярослава, Осип з родиною подалися у більш безпечні місця. Але ця пригода виявилась досить складною для їхньої сім'ї. Емігрували вони через такі міста як Цешин, Шляйсгайм, Фрайман, Мюнхен та Фіссен, в якому померла його дружина. У Шляйхсгаймі та Мюнхені працював викладачем в українських таборових гімназіях³.

Весь еміграційний шлях композитора завершився переїздом влітку 1950 року до Сполучених Штатів Америки у місто Баффало, в якому митець одразу активно зайнявся громадською діяльністю та духовним розвитком молоді в діаспорі. Вступив до громадської організації – Українського конгресового комітету Америки (УККА), при якій О. Залеський

² Залеський О. З мого життя. Альманах Станіславівської землі: збірник матеріалів до історії Станіславової і Станіславівщини / [ред.-упор. М. Климишин]. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985. Т. 2. С. 128.

³ Лоза М. Професор Осип Залеський. Свобода. 1982. Ч. 75. 23 квітня. С. 2–3.

спільно з Романом Ставничим створили хор (головним диригентом став Р. Ставничий, а Осип був постійним учасником хору та інколи підміняв диригента). У 1952 році, за підтримки співвітчизників, відкрив відділ Музичного інституту в Баффало, директором якого стала його друга дружина, відома піаністка Галина Лагодинська-Залеська. Багато часу і своєї уваги композитор приділяв молодіжним організаціям, таким як Спілка Української Молоді в Америці (СУМА), «Національний дім», «Новий Сокіл» і «Пласт прият». При СУМА створив молодіжний хор, а також брав участь у придбанні будинку для Народного дому, який очолила Пластова Станиця в Баффало⁴.

У 1977 році О. Залеський був учасником конкурсу на написання музичної кантати, що був проголошений Фондом імені Лариси Целевичівної, та посів достойне друге місце з кантатою «Полудне» на вірші Івана Франка⁵.

Творчість Осипа Залеського різноманітна і різнопланова: чимало хорових творів для дитячого і жіночого складу («Учітеся», «Соняшник», «Рідна Матуся»), чоловічого («Наш клич», «Псалом 149» (Т. Шевченко), «Ноктюрн») та мішаного хорів («Досвітні огні», «Осінь», «Село»). Ще у Станиславові створив ряд мелодекламацій: музика до «Акордів», «На долах», «Мої лілеї» (на слова О. Кобилянської), «Мрії в бурю» (Лесі Українки) і «Хустина» (Т. Шевченка). Серед композицій: фортепіанний дует «Усе жило» та терцет «Не дивуйтеся мені», фортепіанні мініатюри («Спогад», «Терціно», «Молитва», «Танок чарівниць»), для скрипки й фортепіано написав «П'ять українських пісень» та «Осіню пісню», а для віолончелі, скрипки і фортепіано – тріо «Елегія».

Спадщина Залеського повниться чималою кількістю праць, присвячених музичному вихованню: «Колядничок. До співу на діточі голоси з фортепіано» (1922), «Короткий нарис історії української музики» (1951), «Загальні основи музичного знання» (1957), «Музичний диктант» (1961), «Музичний слух» (1969), «Мала українська музична енциклопедія» (Мюнхен, 1971).

У вересні 1954 року побачив світ ілюстрований дитячий журнал «Веселка» як щомісячний додаток до часопису «Свобода». Перше число цього періодичного видання для дітей вийшло зі зверненням редколегії журналу до читачів, у якому чітко, доступно і образно було розкрито зміст назви видання: «Веселка – це одне з найкращих явищ природи. По бурі веселка сміється до Вас усіма своїми чудовими барвами, і хто тільки погляне на неї, також усміхається. Ось тому й називається Ваш журнал «Веселка», щоб його з Вами завжди з'єднували усміх і радість. Дай Боже, щоб «Веселка» була для Вас щомісяця радісним гостем і щоб

⁴ М. Л. [Лоза М.] Професор Осип Залеський. *Свобода*. 1967. Ч. 107. 13 червня. С. 4.

⁵ Композитори Ігор Білогруд і Осип Залеський нагороджені за музичні твори. *Свобода*. 1978. Ч. 9. 13 січня. С. 5.

розсівала радість у Ваших серцях!»⁶. Члени редколегії висвітлили й завдання журналу, яке полягало у створенні умов для приємності від читання і пізнання рідної, але такої далекої України, сприянні розуміння сутності добра і зла, осмислення людських чеснот: «Цю радість буде приносити Вам «Веселка» у своїх казках, оповіданнях, сценках, віршах, образках, загадках і інших розвагах. Читайте їх пильно і разом з тим пізнавайте свою рідну, запашну мову, мову Ваших предків, мову Українського народу. Разом з радістю «Веселка» обдарує Вас досвідом і знанням, що так дуже потрібні кожній людині. «Веселка» розкаже Вам, чому всі люди повинні бути добрі і чесні, вірні Всевишньому Богові, своїй святій Церкві і своїй Рідній Землі»⁷.

Така подія не обійшла стороною О. Залеського, це спонукало його до написання дитячих пісень та дало змогу в такий спосіб розвивати підростаюче покоління у найкращих українських традиціях через музику та слово. Від 1955 до 1980 року композитор публікував свої композиції і статті на сторінках журналу «Веселка». Впродовж 25 років для журналу Залеський написав фортепіанні п'єси, хорові твори, музику до двох п'єс («Кобзарєва гостина» і «Казка в торбинці»), дитячу оперу «Цвіркунчик» та музичну виставу «Квіти веселкових кольорів»⁸.

Серед дитячих композицій О. Залеського – 24 твори для фортепіано з підложеним текстом. Варто зазначити, що створення і публікація таких педагогічних творів стали доброю традицією у творчості композиторів Галичини. Згадаймо такі збірки у спадщині Д. Січинського («152 українські народні і патріотичні пісні для фортеп'яно зі словами»), В. Барвінського («Колядки і щедрівки», «38 українських народних пісень для фортепіано з підложеним текстом»), В. Безкоровайного («При ялинці»), Р. Савицького («Український фортепіанний альбом для початківців») та багато ін. Як зазначав сам автор: «Ці пісні можна співати в один або два голоси з фортепіаном або без»⁹. Аналізуючи ці твори, можна зробити висновок, що вони надаються як для сольного чи ансамблевого вокального виконання в супроводі фортепіано, а також цілковито можуть звучати як сольні фортепіанні мініатюри, адже мають достатньо розвинену фортепіанну фактуру. Кожен твір носить програмну назву. Усі вони відмінні за характером, виконуються у різних градаціях швидких і помірних темпів відповідно до змісту твору й адресовані для учнів початкових класів музичних шкіл, а також для вивчення у програмах загальноосвітніх шкіл та дошкільних закладів. Пісні-п'єси написані у

⁶ До наших читачів. *Веселка*. 1954. Ч. 1. С. 2.

⁷ Там само. С. 2.

⁸ *Веселка*. 1955. Ч. 2, Ч. 6; 1956. Ч. 8; 1960. Ч. 5; 1963. Ч. 3, Ч. 8–9, Ч. 11; 1964. Ч. 2, Ч. 6–7; 1965. Ч. 1, Ч. 4–5; 1966. Ч. 3–4, Ч. 12; 1967. Ч. 4, Ч. 6–7, Ч. 10–12; 1968. Ч. 2, Ч. 5. Ч. 6–9; 1969. Ч. 2, Ч. 11; 1970. Ч. 11; 1972. Ч. 3–4, Ч. 7–10; 1973. Ч. 5–6; 1975. Ч. 7–8; 1976. Ч. 5–8; 1978. Ч. 7–8; 1979. Ч. 3; 1980. Ч. 5–9.

⁹ Залеський О. Весняна пісенька. *Веселка*. 1966. Ч. 4. Квітень. С. 11.

цікавому хоральному, поліфонічному чи то акордовому і фігураційному фактурному викладі.

Відкривають збірку фортепіанні п'єски, які чарують своєю милозвучністю, настроями та характерами. Твір «*Спи, Ісусику*» сприймається як коляда, в основу якої О. Залеським покладено поезію Б. Даниловича. Мелодія сумовито-колискового характеру проводиться в поліфонізованому фактурному викладі. В партії правої руки прослуховується чітке двоголосся з елементами імітації, в той час як ліва безперервною лінією підголосково і гармонічно доповнює тему, що нагадує монодичний наспів.

П'єска «*Падай, падай, сніжку*» складається з двох речень. Перше – сприймається як інструментальний вступ до самої пісні з тріольними побудовами у партії правої руки, в доволі широкому розташуванні у поєднанні зі стабільними гармонічними першими і другими долями в партії лівої руки. У другому реченні композитор подає хоральний виклад нотного матеріалу, що мелодично нагадує українську народну дитячу пісню «Я Лисичка, я сестричка», яку використав і М. Лисенко у дитячій опері «Коза-дереза». П'єсу корисно вводити в репертуар учнів, які знайомляться з дуольним і тріольним викладом музичного матеріалу. Композиція має веселий характер, так наче закликає діток вийти з хати і у сніжки пограти.

Весна – чарівна мить, час початку нового життя та пробудження зі сну природи. В українських народних традиціях веснянки «закликають» матінку Землю до хорошого урожаю. Цій тематиці О. Залеський присвятив п'ять фортепіанних п'єсок «*Весна*» (сл. О. Олеся), «*Свято весни*» (сл. А. Косовської), «*Весняна пісенька*» (сл. Н. Бурик), «*Весно, весно, весняночко!*» (сл. Дніпрової Чайки), «*Веснянка*» (сл. народні) розкриваючи у них життєрадісний настрій цієї пори, що переплітається з характером самих творів:

*Прийшла весна, прийшла ясна
До нашого садка,
Бринить сьогодні всюди сміх
І пісенька дзвінка.*

У цих творах композитор подає різні види веснянок: ігрові й закличні («*Весно, весно, весняночко!*»), пісенні («*Весняна пісенька*», «*Весняночка*») і гаївки («*Веснянка*»). Загалом у веснянках важливе місце займає комплекс, який у цих творах стає первинним, навіюючи магічного настрою, а мелодичний мотив тут стає вторинним. Тому мелодіям веснянок здебільшого притаманне багаторазове повторення поспівок доволі невеликого діапазону з опорою на основні тони. Саме ці риси знаходимо у творах О. Залеського, які нагадують фольклорні першоджерела. Фортепіанна фактура цих композицій доволі прозора, з підтриманням і викладом мелодичного зерна та терцієво-акордовим супроводом. Інколи компо-

зитор подає невеличкі вступи і коди, які служать за інструментальну перетру при співі («Весно, весно, весняночко!», «Весна», «Свято весни»). Цікавою є мелодія «Весняної пісеньки», яка нагадує тему народної дитячої пісні «Два півники» тільки з поданням першої строфи в оберненні¹⁰. Пісня «Весно, весно, весняночко!» була опублікована О. Залеським в квітні 1965 року, а в 1975 році вона тематично вписалась до п'єси у двох картинах «Одного весняного дня» авторки Діма¹¹, й була пристосована до виконання у фінальній частині постановки.

Пісенні веснянки О. Залеського зберігають ознаки ліричної пісенності, як і структура народних веснянок. Пісенні строфи цих авторських веснянок переважно складаються з двох елементів – заспіву й приспіву.

Гаївка «А вже весна воскресла» («Веснянка») мелодично наближена до багатьох народних варіантів. Найбільше споріднень знаходимо з гаївкою «Уже весна й оскресла, й оскресла», опублікованою вперше у записах Івана Колесси¹², цю ж гаївку подає у своїй праці й професор Анатолій Іваницький¹³. Тому вважаємо доцільним подати обидва текстові варіанти: короткий до музики О. Залеського і зразок, записаний І. Колесою, який можна застосовувати під час виконання твору (див. с. 25.). Усі ці композиції знайомлять молодь із жанром веснянки (гаївки) й позначені найрізноманітнішими музично-поетичними засобами.

У «Співаночці» прослуховується завуальована тема українського народного мотиву коломийки. Вона має хоральну фактуру та сумовитий характер. В основі цієї п'єски лежить тема туги за рідним краєм:

*Є у мене голосочок,
Як срібний дзвіночок.
Навчіть мене, матусенько.
Рідних співаночок.*

*Навчіть мене співаночок
Із рідного краю.
Легше стане на чужині.
Як їх заспіваю.*

¹⁰ Два півники. Фольклорна веселка: українські народні пісні для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Випуск 1. К.: Музична Україна, 1988. С. 59–61.

¹¹ Діма. Одного весняного дня (п'єска на дві дії). Веселка. 1975. Ч. 5–6 (249–250). Травень-червень. С. 6–10.

¹² Галицько-руські народні пісні з мелодіями зібрав у с. Ходовичах Іван Колеса. Львів, 1902. С. 28.

¹³ Український обрядовий фольклор західних земель: Музична антологія [Текст] (Бесарабія. Бойківщина. Буковина. Волинь. Галичина. Гуцульщина. Закарпаття. Лемківщина. Підляштя. Поділля. Полісся. Покуття. Холмщина) / Відп. ред. Г. Скрипник; упоряд. та вступ, стаття А. Іваницького. Вінниця: Нова Книга, 2012. С. 230.

Ця композиція О. Залеського була також надрукована у пластичному журналі «Готуйсь» в Торонто у 1990 році¹⁴, як передрук з журналу «Веселка» (1969), а також її текст увійшов до переліку обов'язкових поетичних творів на Конкурсі Слова, який у 2004 році проводив Союз Української Молоді (СУМ) в еміграції¹⁵. У виданні наголошується, що цей народний поетичний текст потрібно «Співати на мелодію коломийки», так само, як вона і звучить у авторському творі О. Залеського.

Не обійшов своєю увагою О. Залеський свято матері, якого з неперпинням чекають усі дітки, щоб висловити свою подяку дорогим матусям за дар життя, за недоспані ночі, за любов і турботу. Цій тематиці композитор присвятив дві п'єски-пісні «Пісня на свято матері» на слова Л. Гадай та «Привіт нашій мамі» – вірші Р. Завадовича. Основні теми двох творів мають святковий характер та несуть в собі образ щирої дитячої вдячності Богу за найрідніших матусь. Вони викладені в хоральній фактурі та звучать у швидких темпах. «Пісня на свято матері» написана у формі періоду, який повторяється тричі (пісня має три куплети) в маршовому настрої, що відповідає тексту пісні та з незначними ритмічними змінами у другому і третьому куплеті, які автор музики прописує окремою ремаркою. Твір «Привіт нашій мамі» написаний у куплетній формі з невеликим вступом. Композитор подає у цьому творі детальні вказівки стосовно динаміки, штрихів та характеру виконання. Ці твори чудово впишуться у тематичне свято матері і додадуть веселкових теплих барв у серця слухачів.

«Коліскова» на слова Я. Вечера – має сумний заколисуючий настрій, що притаманний українським народним колісанкам. П'єска написана у формі періоду (два речення), має двоголосий хоральний виклад нотного матеріалу. Їй притаманна хвилеподібна динамічна і мелодична лінії.

Жодна збірка дитячих пісень не обходиться без звіряток та казкових героїв, адже дитинство – це політ фантазії та безперервний потік емоцій, викликаний казками, розповідями та мультиплікаціями. Дітки по-особливому відносяться до улюблених героїв, а щоб грати чи співати пісеньку, то з великим задоволенням і ентузіазмом беруться до роботи. Осип Залеський написав чотири п'єси подібного характеру і образного складу: «Пісня про лисичку» (слова В. Дубини), «Сорока-білобока» (слова В. Щурата), «Котик і мишка» (слова П. Кізко) та «Жабенята» (текст К. Перелісної). Вони можуть виконуватися сольо на фортепіано чи дитячим ансамблем.

«Пісенька про лисичку» – чудова мініатюрка, написана у формі шеститактового періоду але має завершену музичну думку. «Сорока-білобока» та «Котик і мишка» окрім того, що вони можуть виконуватися

¹⁴ Співаночка, музика О. Залеського. *Готуйсь* (Торонто). Ч. 11–12. (1996–997). С. 10.

¹⁵ Вірші на Конкурс Слова 2004 р. URL: http://archive.com.org/us/mo/zlet2004/Zlet2004_Poems_All_Ages.pdf.

сольно на фортепіано, так само їх можна використовувати як співогру. Відомою є народна дитяча пісня (веснянка-гра) «Котик і мишка» або «Ой до нори, Мишко», записана на Хмельниччині в селі Біла Григорієм Гда-лем¹⁶. Авторський текст О. Залеського зовсім відмінний від фольклорного зразка, але теж ігровий.

У примітках до твору «Сорока-білобока» О. Залеський зазначав: «Від місця: «Нумо ж діти» повторяється пісня але без слів, при чому діти бігають кругом, наслідуючи лет сороки. При останньому такті усі сідають на землю, ніби збирають квіти»¹⁷. У цьому творі, як і в «Жабенятах», композитор часто застосовує секундові співзвуччя для підкреслення скреготу пташки чи кумкання жабок. Так само композитор висловив свої пропозиції до твору «Котик і мишка»: «Цей віршик-пісеньку можна використати в дитячих садках для гри. Кружляючи, вони співають вірш. Під час кружляння дітей усередині кола хлопчик у ролі котика і дівчинка в ролі мишки виконують дію, відповідно до тексту вірша. Вірш або його окремі рядки під час гри можна повторювати кілька разів»¹⁸. Ці твори є веселими і настроєвими, а елементи гри додають цікавості в такій інтерпретації п'єс. Викладені в акордовій і хоральній фактурі з яскравим динамічним планом. У п'єсі «Жабенята», як і в більшості творів, образна палітра закладена у назві твору. Твір написаний у куплетно-варіаційній формі, рух жабенят відтворюється восьми тривалостями та квартовими стрибками вгору і вниз, а також композитор детально розписав весь динамічний план твору. При вивченні цих п'єс можна застосовувати витинанки чи розмальовки, співголосні зі змістом творів, які сприятимуть кращому закріпленню матеріалу. Вивчення композицій для дітей О. Залеського з елементами гри сприятимуть розвитку креативного мислення й емоційного інтелекту дитини, чого, власне, й домагається концепція «Нової української школи»¹⁹.

До кількох п'єс автор музики додає чудові й образні вірші Катерини Перелісної, які мають загадкове значення. Творам «Переляк», «Отак!», «А хіба це так було?» (слова Б. Даниловича), «Гаряче!», «Хто уміє?» притаманний жартівливий характер, фортепіанна фактура здебільшого хоральна з елементами поліфонії. Варто зазначити, що усі ці п'єски-пісні мають ігровий характер, тому їх краще виконувати зі співом тексту і руховими діями чи елементами театралізації, які б відповідали змісту кожного твору. Як-от: у п'єсі «Переляк», зображаючи жабенят у ставку, яких налякали три ворони; у творі «Отак!» дітки мають змогу

¹⁶ Котик і мишка або Ой до нори, Мишко (веснянка-гра). URL: <http://homin.etnoua.info/новупу/kotyky-i-myshka-oy-do-nory-myshko/>.

¹⁷ Сорока-білобока, слова В. Щурата, музика О. Залеського. *Веселка*. 1964. Ч. 6-7. Червень-липень. С. 19.

¹⁸ Котик і мишка, слова П. Кізко, музика О. Залеського. *Веселка*. 1964. Ч. 2. Лютий. С. 8.

¹⁹ Концепція «Нової української школи». URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>.

призвичаюватися до праці, вчитися копати грядочки, розгрібати землю грабелями, робити дірочки і саджати бурячки, розсівати моркву і пастернак, щоб був добрий урожай; пісня «А хіба це так було?» на слова Б. Даниловича сприймається як жартівлива загадка для дітей, у якій вони пізнають оточуючий світ, природу; пісня «Гаряче!» зображає квочку, качку і півника, які знемагають від спеки; твір «Хто уміє?» має великий виховний аспект у плані поведінкових норм, адже навчає діток так себе поводити, щоб: «сестрички не збудити», «були ціленькі квіти», «у воду не вступити» і «суконки не зім'яти».

Виконання цих творів вимагає широкої позиції і чіткої координації між правою і лівою руками, щоб дзвінко прозвучала основна тема правої руки та прослуховувались всі підголоски. Дані твори можуть виконувати учні з урахуванням доброї технічної підготовки.

«Пісенька про книжку» написана в простій одночастинній формі з гомофонно-гармонічним фактурним викладом нотного матеріалу. Чотиритактовий вступ з висхідними мотивами вводить у величавий настрій твору. Роман Завадович (український письменник, родич О. Залеського по материній лінії, редактор дитячого журналу «Веселка», журналіст й громадський діяч, на творче спрямування якого вплинув Іван Франко й фольклорист Володимир Гнатюк, а в 1949 році емігрувавши до США, створив чималу кількість казок, оповідань, поезій і вистав для дітей)²⁰ написав чудовий вірш, який надихнув О. Залеського на створення веселої пісенної композиції, яка своєю мелодикою передає настрій та сенс вірша: «Не на те є в мене книжка, / Щоб її читала мишка»²¹. П'єса ніби закликає діток до читання книжок, адже вони відкривають великий світ можливостей, дають нові знання й розвивають уяву, мислення та емпатію.

О. Залеський здійснив також обробку української пісні, яка стала народною «Якби мені черевички» на слова Т. Шевченка. П'єса передає образ сумної дівчини, яка журиться відсутністю черевичків, щоб піти потанцювати. До обробки цієї народної пісні вдавалися такі композитори як Ф. Колесса, А. Штогаренко, М. Кудрявцева, Є. Козак, Н. Курило, М. Скорик та кожен із них по-своєму інтерпретував цю пісню, використовуючи різні жанри і стилі. О. Залеський створив надзвичайно прозорий фортепіанний супровід до народної теми, де мелодія пісні спочатку проводиться одноступово у партії правої руки, а згодом у терцієвому викладі, партія лівої руки творить гармонічний супровід теми. Ця композиція знайомить дітей з творчістю видатного українського поета Т. Шевченка, а також з мелодією на текст Кобзаря, адже його поезія така популярна і близька до фольклорних зразків.

²⁰ Біографія Романа Завадовича. URL: <http://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/zawadovych-roman-biografiya/>.

²¹ Пісенька про книжку, слова Р. Завадовича, музика О. Залеського. *Веселка*. 1966. Ч. 12. Грудень. С. 5.

До поетичних строф Г. Черинь «Марш пластунів» Осип Залеський написав веселу, закличну композицію, яка так і спонукає до маршування. Авторка поезії Ганна Черинь (справжнє ім'я Ганна Грибінська-Паньків)²² написала чимало поетичних творів для скаутської молодіжної організації, дбаючи про патріотичне виховання української молоді в еміграції. Відомий також її текст ще одного «Маршу пластунів» (Під сірим небом чужини / Із жовтодзюбів та орлят / Ростуть веселі пластуни, / Ідуть вперед за рядом ряд), музику до якого написав ймовірно Татарченко²³. У творі О. Залеського, написаному в куплетній формі, автор застосовує двотактовий вступ із маршовою ритмічною структурою як невеличку перегру перед третім куплетом. Закличні інтонації, маршовий поступ і жвавий настрій відтворюють зміст поетичного тексту: «Ми відважні пластуни, / Українські ми сини. / Для науки й відкриття / В мандри кличе нас життя»²⁴.

Поклав на музику О. Залеський вірш «Ми роду козацького діти» авторства Діми – літературне ім'я поетеси, драматурга Діамари Комілевської (1925, дівоче прізвище – Ходимчук)²⁵, яка часто публікує свою поезію на сторінках преси та журналу «Веселка» у розділі «Сторінка для малят» й у своїх збірках під псевдонімами Діма, Олекса Крига, Карпо Кропива. У «Веселці» поетеса публікувала такі свої вірші як: «Крілик і діти», «В зоопарку», «Зимова пісня», «Біля річки» «Коник-стрибунець», «Розмова» та багато інших. Написана п'єса-пісня «Ми роду козацького діти» в куплетній формі з чотиритактовим вступом, який вводить у похідний характер твору, адже О. Залеський у підзаголовку композиції вказав на її жанрові ознаки позначенням «Пісня-марш». Автор музики традиційно доручає тему пісні партії правої руки, а супровідна лінія лівої збагачена інтервальними та октавними побудовами. Маршовий поступ, гачена інтервальними та октавними побудовами. Маршовий поступ, висхідні закличні квінтови і секстові ходи мелодії, повернення до стверджуючої тонічної гармонії у кінці твору, підтримують сміливі рядки поетичного тексту: «... Ми роду козацького діти, землі української цвіт».

У творчій спадщині О. Залеського чимало дитячих композицій для хору з супроводом фортепіано. Дев'ять з цих творів увійшли до збірки.

«Колискова» написана на слова Світлани Кузьменко (народилася 19.09.1926 року на Чернігівщині – померла 15.09.2013 року в Торонто

²² Життя і творчість української поетеси і громадської діячки Ганни Черинь: за документами ЦДАЗУ [збірник документів] / Державна архівна служба України, ЦДАЗУ. К., 2014. С. 3.

²³ Марш пластунів. Історія Пласту. URL: <http://100krokov.info/2014/10/marsh-plastuniv>.

²⁴ Марш Пластунів, слова Г. Черинь, музика О. Залеського. *Веселка*. 1978. Ч. 7-8 (286-287). Липень-серпень. С. 3.

²⁵ Діма. *Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості* / Упор. В. А. Просалової. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. С. 137-138.

(Канада), справжнє прізвище Грибінська) – української поетеси, члена Національної спілки письменників України, Об'єднання українських письменників Канади, дружини поета Бориса Олександрівна (Грибінського). Її поетичні збірки «Волошка у житніх полях», «У сяйві променів», «Берегиня» та інші²⁶ відомі як в діаспорі, так і в Україні. Вірш поетеси «Люлі, люлі, спи, синочку» ліг в основу хорової композиції О. Залеського «Колискова». З тематичного огляду ця композиція побудована на основі мелодичних зворотів відомого народного романсу «Ой на горі сніг біленький»²⁷, який став популярним в обробці для голосу і фортепіано А. Кос-Анатольського. Композитор майстерно вклав пісенні мотиви у колискову й деякими видозмінами мелодії народного зразка, якот зміною декількох висхідних ходів на низхідні, шестидольним розміром, спокійним темпом, мажорним ладом (D-dur) з короткочасними відхиленнями в паралельний сі мінор (на відміну від народного першоджерела, в якому перша фраза звучить також у мажорі, а друга – у паралельному мінорі) зумів створити настроєвий колорит колискової пісні. Хорова партитура написана для соліста і триголосого складу, фортепіанний супровід доповнює акордовою фактурою хор. У фортепіанній партії композитор використав арпеджовані співзвуччя, які неначе нагадують гітарну перегру й підтримують романсове походження першоджерела, а також додають заспокійливого звучання хвилеподібній канві твору. Композиція складається з двотактового вступу та трьох частин. Варто зазначити, що перша частина і реприза, власне, побудовані на фольклорному зразку, а середня розгорнена частина заснована на новій темі, яка все ж зберігає окремі мотиви народної пісні. На початку музичної композиції звучить соло, яке передає образ матері, що присипляє свого синочка, мелодія ніжна і сповнена любові. У другій частині партію соло переймає хор, його тема є більш сміливою, адже тут відчутний заклик до нічки принести в хату хороші й рожеві сни.

Патріотичний, урочистий і піднесений настрій відчувається у наступній композиції О. Залеського «Поклін Іванові Франкові» на слова Уляни Кравченко (з народження Юлія Шнайдер (1860–1947), українська поетеса, педагог, активістка жіночого руху в Україні, свої вірші почала писати під впливом Івана Франка, згодом: «Написала спогади про І. Франка («Велика дружба», 1940; «Щирий друг і вчитель», 1941). Її листування з І. Франком упродовж 1883–1915 містить цінний істориколітературний матеріал²⁸). Розпочинається поетичний текст твору із запинизхідним рухом на інтервал чистої кварта, який за своєю природою є

²⁶ Померла Світлана Кузьменко. URL: <http://litakcent.com/2013/09/20/pomerla-svitlana-kuzmenko/>.

²⁷ Перлини української народної пісні / Упор. М. Гордійчук. К.: «Музична Україна», 1991. С. 359–360.

²⁸ Народилася Уляна Кравченко (Юлія Шнайдер) українська письменниця, активістка українського жіночого руху. URL: <http://www.nbu.gov.ua/node/480>.

ствердним у звучанні, та ще й пунктирний ритм на цих складах створює образ патетичності. Ці засоби неначе додають впевненості маленьким вивченим у їхніх знаннях про творчу особистість видатного поета і письменника. Пунктирний ритм зустрічається й протягом цілого твору як у двоголосній партії хору, так і в акомпанементі. Всі ці ознаки пунктирності і патріотичного забарвлення мелодії вказують на маршовий характер композиції. Вокальна лінія збагачена терцовими і секстовими вторами, що притаманні українському народному багатоголосю. Твір складається з чотирьох куплетів з короткою двотактовою інструментальною переграю між ними. Звичайно, що перед вивченням цієї пісні діти повинні ознайомитися з творчістю І. Франка, його казками й віршами. Осип Залеський у цій композиції змалював образ вдячних дітей, які дякують Івану Франку за цікаві книжки, і на знак подяки прикрашають портрет поета квітами й демонструють доземний уклін. Твір, розвиваючи музикальність, стане в нагоді й під час відзначення Франкових днів, спонукатиме до вивчення спадщини Каменяра.

Наступна «Пісенька про журавля» написана на слова Леоніда Полтави (1921–1990), уродженця Сумщини, який більшу частину свого життя провів у еміграції й помер у Нью-Йорку (США). Пархомович – це справжнє прізвище українського поета, радіожурналіста, автора збірок віршів для дітей, члена Об'єднання Українських Письменників «Слово» та Асоціації Діячів Української Культури, який працював редактором радіо «Голос Америки» й щоденника «Свобода»²⁹. Твір став яскравим зразком дитячого хорового репертуару. В основу написання лягли мелодичні звороти української народної пісні «Занадився журавель»³⁰, в якому початковий висхідний мелодичний рух, а також окремі елементи перерукаються з обробкою Осипа Залеського. Зрештою, автор музики подав ремарку «за народним мотивом уложив Осип Залеський»³¹, що підтверджує залучення фольклорного пісенного джерела. Пісенька написана для двоголосого дитячого складу й може виконуватися учнями початкових класів. Цікавим постає фортепіанний чотиритактовий вступ із застосуванням секундних співзвуч та акцентів. Ці звукообразальні засоби відтворюють довгоногого журавля і вводять слухачів і виконавців у жартівливий настрій твору. У композиції змальовується образ журавля, який побував у різних куточках світу, та прилетівши в Україну, не захотів її покидати. Окрім музичного виховання, ця композиція сприяє й загартуванню патріотичного духу маленьких українців.

²⁹ Біографія Леоніда Полтави. URL: <http://onlyart.org.ua/biographies-poets-and-writers/Poltava-leonid-biografiya/>.

³⁰ Занадився журавель. Українська народна пісня. Фольклорна веселка. Українські народні пісні для дітей дошкільного і молодшого шкільного віку. Пісенник. Вип. І. К.: Музична Україна, 1988. С. 85–87.

³¹ Пісенька про журавля, слова Л. Полтави, музика О. Залеського. Веселка. 1955. Ч. 6. Червень. С. 12.

На слова Романа Завадовича «Заспівай мені, пташечко»³² написав О. Залеський рухливу композицію на три голоси з фортепіанним супроводом, який своїми безперервними фігураційними переливами доповнює хорову партію й надає їй енергійного життєвого характеру. В темпових позначеннях автор подав вказівку виконувати «з життям», тобто за допомогою виконавської майстерності довершити образ пташини, яка приносить вістку про прихід весни, зігріває своїм співом людську душу й нагадує емігрантам про рідний край. У хоровій і фортепіанній фактурі твору композитор цікаво використовує вкраплення збільшеної кварта і зменшеної квінти для передавання туги за рідною Україною. У творі композитор детально вказав темпові відхилення й подав динамічний план розвитку композиції.

Є у доробку Осипа Залеського й акапельні хорові композиції для двоголосого і триголосого дитячого хору. В такому форматі він написав твір, в якому дітки просять Бога про здоров'я для родини, сили в навчанні на вірші Галини Чернобицької «Ласкавий наш Боже!». Авторка поезії Г. Чернобицька (з народження Олена Кобець), народилась на Дніпропетровщині, мала багато псевдонімів, але з-поміж усіх відомим став псевдонім Лідія Далека, в 1950-х роках емігрувала в Австралію, видала дитячі вірші у збірці «Забавки» та єдину збірку поезій «Легіт і бризи», вона була членом Об'єднання українських письменників (ОУП) «Слово»³³. Твір у двоголосому викладі звучить як дитяча молитва-гімн, адже вказує дорогу істини та волі для України. Форма твору наскрізна. Тут зустрічаються речитативні побудови (на звертанні дітей до Всевишнього – перша фраза-вступ), тріольний розспівний мелодичний рух у терцовому і секстовому викладі. У другому епізоді темп пошвидко змінюється, що разом з добре прописаною динамікою та розвитком мелодичної лінії, підводить до першої кульмінації. Другою кульмінаційною точкою є кінець твору, в якому за допомогою «ritenuto» і гармонічного поділу голосових партій відчувається патетичність, ствердність і надія на світле майбутнє української молоді.

Легкий вальсовий ритм зустрічається у хоровому творі «За сонцем хмаронька пливе» на слова Т. Шевченка. Наскрізна форма й добре продумана динамічна лінія підкреслює невеличкі кульмінації кожного періоду. Композитор застосував у творі прості й складні розміри для ритмічного вкладання тексту в загальну музичну тканину. У середині твору зустрічається елемент імітаційної поліфонії, починаючи від проведення альтової партії, яку переймає друге сопрано й доходить до дещо видозміненої партії першого сопрано. У творі передається чарівна мить

³² Заспівай мені пташечко. URL: <http://www.svoboda-news.com/arxiv/veselka/1972/Veselka-1972-04.pdf>.

³³ Бучковська Л. В. Українське слово з австралійської землі. URL: http://dobro-biblio.ucoz.ru/lidija_daleka.pdf.

заходу сонця, що червоною пеленою покриває все навкруги, людське око тішиться баченій красі, душевний трепет викликає цей мальовничий момент, коли людина на інтуїтивному рівні відчуває у цю мить присутність Бога. Поетичні рядки Т. Шевченка з'явилися у 1849 році під час його перебування на острові Кос-Арал (Аральське море) в описовій експедиції, в якій поет створив чимало віршів, замальовок і акварелей. Поетичні рядки передають також і тугу поета за рідною землею. Сонце постає символом добра, радості й надії. Усі ці поетичні змістові нюанси композитор передає мажорним ладом, гнучкою мелодичною лінією і динамічною канвою твору. Цей твір можуть виконувати учні старших класів, оскільки теситура досить висока як для дитячого голосу.

Музична композиція на слова Р. Завадовича «Усміхнися, сонечко» складається з трьох куплетів, але всі вони між собою різні, форма наскрізна і тому немає повторів й приспівів. У другому куплеті застосоване відхилення в D-dur, що немовби передає хвилюючий внутрішній стан дітей, які просять у квітів, щоб ті встелили своїм цвітом мамині стежки. Музика весела і натхненна. Дітки звертаються до Бога за благословенням на довгі роки життя для мами. Ця композиція чудово може використовуватись у святкуваннях Дня Матері.

Наступний твір «Вечір» теж написаний на слова Р. Завадовича й нагадує колискову пісню. Кожне наступне музичне речення починається зі слабкої долі, що передає ніжний і обережний спів матері. Фактура твору поліфонічна, а саме – контрастно-тематична, оскільки має чітко виражені три голоси, що водночас різні, але гармонічно доповнюють один одного. Починається поетичний текст із фрази «Скінчився день», що видозміненим відлунням звучить у партії альту й задає початковий умиротворений настрій твору. У цій музичній композиції замальовується образ сонних квітів, дітей, місяця і зірок, що освітлюють небокрай, створюючи атмосферу чарівності, загадковості й спокою. Впродовж твору О. Залеський детально виписав всі зміни динамічних відтінків, збагатив мелодику відхиленням в тональність d-moll й у завершальному кадансі наситив фактуру чотириголоссям.

У майстерній композиції «Маленький хутір» на слова Івана Франка Осип Залеський вправно поєднав контрастно-тематичну поліфонічну фактуру з поетичним текстом письменника. Наскрізна форма додає композиції довершеності. Початок твору звучить в помірному темпі, як зазначав композитор «немов розповідаючи»³⁴, але в процесі розвитку поетичного тексту О. Залеський відхиляється в однойменну мінорну тональність (F-dur – f-moll), щоб передати ностальгійний настрій І. Франка, який згадував свою домівку, малу Батьківщину, рідне село Нагуевичі: «От там я в простій, хлопській хаті жив / І самота, і сум жили зі мною»³⁵.

³⁴ Маленький хутір. Вірші І. Франка, музика О. Залеського. *Веселка*. 1973. Ч. 5–6. Травень-червень. С. 10.

³⁵ Там само. С. 10.

Композитор вельми перейнявся поезією Франка й з емпатією виклав це в музичному полотні, що відображається у постійній грі мажоро-мінорних фарб хорової фактури. В другій половині твору зустрічається соло альта, яке імітує оповідь поета. Протягом музичної композиції Залеський застосував речитативні побудови, подав добре продумане динамічне фразування, і складається враження, що композитор за допомогою музики і гармонічних барв продекламував поезію Івана Франка. Цей цікавий і милозвучний хоровий акапельний твір відкриває перед дітками чарівний світ музики й поезії.

Унікальним постає останній акапельний твір «*Коляда лісника*» на слова Миколи Новіни (Лучаковського Миколи Богдана де Новіни (1900–1971) – українського письменника, який походив зі знаного в Галичині роду літераторів, учених, громадських діячів Лучаковських, випускник Станіславівської гімназії, воював у лавах Української Галицької Армії, проживав у еміграції в Кракові (Польща), Відні (Австрія), Філадельфії (США), від 1965 року в Бенальмадена (Іспанія), де й похований)³⁶ для мішаного хору, який зберегла серед рукописів свого дідуся пані Христина Стасюк і люб'язно надала його для опрацювання. Створена «*Коляда Лісника*» 3 січня 1966 року, про що довідуємося з рукопису твору. Поетичний текст коляди написаний на український лад, а саме переносить нас у лісницьку колибу, в якій і народився Син Божий. Перші з поклоном прийшли до новонародженого Ісусика лісові звірі, які забавляли дитя шишками, а синички піснями присипляли. За ними, як три мудреці, прийшли лісники з дарами (лісовими горішками, липовим медом і бобровими футрами). Ця невеличка семитактова хорова мініатюра викладена в куплетній формі. За основу О. Залеський взяв неточну модулюючу секвенцію, яка протягом чотирьох тактів виводить хор на кульмінацію і разом на приспів, який залишається незмінним впродовж твору: «Радуйся, лісе, Син Божий / В нас народився!». Завдяки простій і, водночас, збагаченій висхідним секвенційним розвитком мелодії, початку твору в мінорній тональності a-moll та за допомогою секвенцій утвердженні паралельного мажорного ладу C-dur, автор музики наближає композицію до народних зразків й утверджує святковий і піднесений настрій коляди.

Дитяча опера – це ще одна сторінка творчості композиторів, але не кожен тяжіє до мистецтва їх написання. Журналіст і письменник Леонід Полтава, який написав чимало лібрето до дитячих опер, у своїй праці «*Українська дитяча опера і оперета*»³⁷ змістовно виклав особливості цього жанру й зазначив, що основоположником дитячої опери не тільки в Україні, а й у цілому світі є Микола Лисенко з оперою «*Коза*

³⁶ Лучаковський Микола Богдан де Новіна. *Українська діаспора: літературні постаті, твори, біобібліографічні відомості* / Упор. В. А. Просалової. Донецьк: Східний видавничий дім, 2012. С. 297.

³⁷ Полтава Л. *Українська дитяча опера і оперета. Альманах Українського Народного Союзу*. Джерзі Сіті-Нью-Йорк: Свобода, 1971. С. 119–131.

Дереза» (1888). У західній Європі першу дитячу оперу в 1893 році написав німецький композитор Е. Гумпердінк – «Гензель і Гретель» (до цього часу у творчості М. Лисенка вже було три дитячі опери: «Коза-дереза» (1888), «Пан Коцький» (1891), «Зима і весна, або Снігова Королева» (1892) на лібрето Дніпрової Чайки (Л. Василевської). Серед українських авторів дитячої опери, що творили як в Україні, так і за її межами, в діаспорі, дослідник подав твори: В. Безкоровайного, В. Витвицького, Я. Барнича, М. Колесси, А. Коломійця, Я. Ласовського, Д. Клебанова, М. Гайворонського, В. Овчаренка, І. Недільського, Б. Сарамаги, А. Шуля, О. Стратичук, С. Туркевич-Лукианович та ін.

Музикознавець Ганна Карась, розглядаючи тему дитячої опери, у статті «Статика і динаміка жанру дитячої опери у творчості композиторів української діаспори ХХ ст.»³⁸, опираючись на попередню працю Л. Полтави доповнила її цікавими фактами, аналізами дитячих опер й новими авторами, серед яких й Осип Залеський з оперою «Цвіркунчик». Г. Карась, аналізуючи дитячі опери, зазначила: «...можемо стверджувати, що жанр дитячої опери композиторів західної діаспори в другій половині ХХ ст. розвивався активніше, ніж на теренах України, а повернення кращих з творів в Україну та актуалізація їх у навчально-виховній, музично-мистецькій діяльності сприятиме покращенню естетичного виховання дітей та молоді»³⁹.

Дитяча опера «Цвіркунчик» О. Залеського написана у двох діях на лібрето Катерини Перелісної – української поетеси (дівоче прізвище Глянько, в заміжжі Попова). На її життя випала тяжка доля. Під час репресій її родина виїхала до Чикаго (США). Тут Катерина вчителювала і писала художні твори для дітей: «Вона переймалась тим, щоб діти української діаспори, відірвані від своєї рідної мови, вчили її та не забували»⁴⁰. Свою поезію, оповідання, казки публікувала в журналах «Веселка», «Соняшник», «Дорога», «Малі друзі», «Юні друзі». Після виходу у світ її книжки «Метелик в автобусі» Катерину Перелісну було прийнято до Спілки Письменників України (1991).

Перша дія опери «Цвіркунчик» знайомить нас із усіма головними героями опери. Дійство розпочинається на галявині біля узлісся. Спокійний сонячний літній ранок, бджілки збирають мед, метелики зачаровані красою квітів, а жабка гріється на сонечку. Вся ця ранкова ідилія зображена у веселому, енергійному вступі, що вводить слухача у гармонійний вир казкового життя. У вокальній партії жабки композитор застосував форшлаг, щоб якомога точно передати її образ засобами музики, і протягом твору цей форшлаг звучатиме у всіх вокальних партіях жабки, імітуючи звук її квакання. Для зображально-звукового ефекту польоту і

³⁸ Карась Г. В. Статика і динаміка жанру дитячої опери у творчості композиторів української діаспори ХХ ст. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтва*: науковий журнал. 2010. № 2. С. 89–93.

³⁹ Там само. С. 93.

⁴⁰ Дитячий світ очима Катерини Перелісної. URL: <http://libr.rv.ua/ua/virt/132/>.

руху метеликів композитор доволі часто використовує у фортепіанній фактурі прийом гри *glissando* поперемінно в партіях правої і лівої руки. Коли вперше з'являється головний герой опери – Цвіркунчик змінюються тональності з мажорних на мінорну (F-dur, C-dur – g-moll), вокальна лінія переважно речитативного плану, з використанням численних пауз, оскільки він постає перед глядачами в переляканому вигляді, шукаючи нірку, щоб сховатись від півника, і все ж таки йому вдається зачaitися. Незабаром, занепокоєний Цвіркун, батько Цвіркунчика, вирушив із Коником на пошуки синочка. У цей час супровідна лінія фортепіано вносить тривожні ноти звучанням тремолоючих акордів. Цвіркун-батько мав із собою скрипку й грав на ній, щоб малий Цвіркунчик, почувши її гру, зумів розпізнати своїх, тому й в інструментальній партії опери зустрічаються невеличкі вставки для скрипкової партії. Їм на допомогу приходять Бабка Королева, яка в той же час зорганізувала всіх комах (метеликів, бджілок, жуків) і вказала кожному на місця пошуку. Композитор вводить у цьому епізоді короткі інструментальні перегри (чотири і два такти), вказуючи на звучання сурм, з характерними квартовими висхідними і низхідними інтонаціями, які повинні згуртувати всіх на пошук Цвіркунчика. Для відтворення руху жуків застосовуються гамоподібні швидкі звороти в обох руках фортепіанної партії одночасно. Перша дія закінчується маршово-карбованою інструментальною інтермедією, яка переводить розвиток до акапельного насиченого звучання триголосого хору, який своїм впевненим голосним співом закликає Цвіркунчика не боятися і мерщій показатися.

Друга дія розпочинається з розпачу Цвіркуна, бо всюди шукали та ніде не знайшли синочка: повільний фортепіанний вступ, речитативні звороти і ходи на малу терцію вниз і вгору передають безвідрадний, засмучений настрій батька. Та Бабка Королева пропонує ще пошукати Цвіркунчика в лузі над рікою, там і знаходять малого, який з радості, почувши звуки батькової скрипки, біг в його обійми. Та через свою неухважність, потрапив у павутину. З'являються мінорні тональності e-moll і g-moll, які проходять через вокальні партії Метеликів, Бджілок і Цвіркуна, всі переживають за життя Цвіркунчика, але допомогти йому не можуть, адже кожен із них має можливість потрапити в павукову пастку. І тут вкотре Бабка Королева знаходить вихід, вона кличе на допомогу Жуків-Рогачів, які, зголосившись під власний маршеподібний хорівий спів, ідуть визволяти з павутини малого Цвіркунчика. Всі присутні комахи хором співають гімн прослави Жукам, які сміливо й безстрашно врятували Цвіркунчика з біди. І після такого тривожного й хвилюючого моменту починається танець під акомпанемент скрипки і цимбалів. Присутні Бджілки, Метелики, Жуки, Джміль і Жабка невимовно радіють і весело танцюють, тішаються, що вдалося врятувати життя Цвіркунчика. Радість усіх дійових осіб передається насиченою фортепіанною фактурою, більш розвиненою гнучкою мелодичною лінією, викладеною дрібними тривалостями. Аж тут почав накрапати дощик, що відобража-

ється у тремлюючих інтервальних зворотах у фортепіанній партії і всі комашки почали ховатись, щоб не намочити своїх крилець, але Жабка і Жуки залишились танцювати. Недовго падав дощик, а коли вийшло сонечко, всі комашки повернулись до танцю. Та вже вечоріло і Цвіркун із своїм синочком почали прощатись із друзями, звірятка і комашки не хотіли їх відпускати і просили приходити до них ще. Цвіркунчик подякував своїм визволителям і всім, хто був причетний до пошуків. У фінальній частині вся рота жуків і комах співає прощальні слова: «До побачення, Бувайте! Ми ждемо, Не забувайте!»⁴¹. Закінчується опера феєрично на мажорній ноті. Фортепіанна фактура збагачується паралельними секстами, октавно-акордовим звучанням на великій гучності.

Осип Залеський створив цікаву дитячу оперу, підбравши вдалі музичні образи кожному персонажу, змалювавши настрої кожного героя й загальної атмосфери, чітко прописав зручну теситуру для дитячих голосів й чудово вписав поетичний текст у музичну картину, що стало вагомим здобутком композитора та неоціненним внеском у музичну скарбницю українського народу. Фортепіанна партія відіграла роль оркестру й безперервно задавала настрою всім сценам. Фрагментарно фортепіанний супровід дублює партії героїв, щоб допомогти у вокальному плані зі складними мелодичними і гармонічними зворотами, але переважно має свою тему, відмінну від вокальних партій і при цьому їх поєднання мелодично доповнює одна одну. В кінці другої дії О. Залеський подав примітки, як один із варіантів у організаційних моментах: «П'єску можна закінчити танцем Жабки з Цвіркунчиком і Жуками, якщо шкільна сцена невелика і не дозволяє провести фінальної картини. Якщо виконавців небагато, можна ролі поєднати (напр., Бджілка 1 і 2 чи Метелик 1 і 2)»⁴². У першому виданні опери «Цвіркунчик» у журналі «Веселка» в 1968 році вся синергія музики й поезії довершена вдалими ілюстраціями художника Юрія Козака, в яких зображено ключові моменти опери.

Яскраву і веселу музичну виставу для дітей «Квіти веселкових кольорів» написав О. Залеський на слова Галини Чорнобицької⁴³. П'єса з музикою О. Залеського була створена як присвята дитячому журналу «Веселка», який упродовж багатьох десятиліть допомагав українським дітям у діаспорі вчитися, розважатися, пізнавати навколишній світ і таку на цей час недосяжну Україну.

У цій виставі, яка спрямована на ознайомлення дітей з кольорами веселки та квітами, які ростуть у садочках, степах і на полонинах України, учасників дійства поділено на сім груп, кожна з яких володіє відповідним кольором веселки. Всі угруповання, почергово співаючи,

⁴¹ Залеський О. Цвіркунчик: опера. Лібрето К. Підлісної. *Веселка*. 1968. Ч. 8–9. Серпень–вересень. С. 23.

⁴² Там само. С. 23.

⁴³ Залеський О. Квіти веселкових кольорів. Текст Галини Чорнобицької. *Веселка*. 1972. Ч. 7–8. Липень–серпень. С. 8.

демонструють свій колір й розповідають про квіти, що мають те чи інше забарвлення.

У першодруку п'єса з'явилася з цікавими ілюстраціями Ніни Мриц (українська ілюстраторка, письменниця, уродженка Львівщини (дівоче прізвище Мудрик) в 1952 році виїхала до Канади, авторка дитячих книг «Соняшні казки», «Намистечко» та ін., проілюструвала понад 20 дитячих книг, була членом ОУП «Слово»⁴⁴, які довершили загальну картину, і з яких викладачі й батьки зможуть побачити як саме мають виглядати дітки в своїх ролях. Протягом твору композитор змінює тональності, перші три групи (червоні, оранжеві й жовті) співають у G-dur, зелена група у C-dur, блакитні з вальсовим ритмом у F-dur та сині й фіолетові затверджують тональність B-dur. Музика весела, танцювальна й колоритна. Фортепіанний супровід служить доповненням і підтримкою ансамблевим номерам. У кінці вистави всі хором співають, стверджуючи, що сім кольорів веселки чудові й після цих слів усі дітки вступають у танок, далі стають в ряд і разом голосно перераховують всі кольори веселки. Сама музична вистава несе в собі позитивний життєрадісний характер, її з легкістю можуть виконувати учні молодших класів музичних чи загальноосвітніх шкіл.

Наступна вистава «Казка в торбинці» написана за п'єсою Лесі Храпливої (1927 р. н., уродженка м. Львова, письменниця і пластова діячка, журналіст, редактор пластового журналу «Готуйсь» член ОУП «Слово». Видала збірки оповідань «Вітер з України», «Отаман Воля» та ін., зараз проживає в Канаді)⁴⁵ в своїй основі містить багато діалогів між персонажами, що супроводжуються музичними номерами і вставками. Всі тексти до музичних номерів написав Р. Завадович, а ілюстрації з образами головних героїв розробив Ярема Козак (брат Юрія Козака)⁴⁶. Розпочинається сценка з діалогу Ганусі й Івасика про виховні настанови батьків, що вчили ділитися їх українськими книжками й казками з дітьми українського роду, які з певних причин розбрелись по світу. І тут вони вирішують привезти діткам в Україну й Південну Америку українські книжки, оповідання й казки. Івась пропонує їхати поїздом чи літаком, а Гануся кораблем і за кожною такою пропозицією звучить пісенька про той чи інший вид транспорту. Та все ж герої вирішують йти пішклядено пісню К. Трильовського «Гей там на горі Січ іде», але О. Залеський здійснив своє аранжування для фортепіано, мотив якого буде зустрічатися впродовж цілої вистави, в момент, коли головні герої вирушають в дорогу (своєрідний лейтмотив мандрівки). Шляхом до визна-

⁴⁴ Ніна Мудрик-Мриц. URL: <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/mudrik-mrits-nina/>.

⁴⁵ Сачинська О. Храплива-Щур Леся Євгенівна. URL: <http://www.ukrlib.com.ua/bio/printit.php?tid=12575>.

⁴⁶ Сини відомого українського художника, графіка, письменника, іконописця, редактора і видавця Едварда Козака.

чених місць Ганнуся й Івась почергово зустрічають трьох одчайдушків (весняного, літнього, осіннього), всі вони погубили казки й не могли через це відновити життєвий баланс кожної пори року. А оскільки головні герої мали при собі казки, то й ділилися ними з одчайдушками, ті в свою чергу їм дякували й запрошували в гості. Але в осіннього одчайдушна трапилося лихо, прийшла зла відьма-зима й забрала торбинку з казками й Ганусю з Івасиком, хотіла їх собі спекти на вечерю. Яким великим було здивування відьми, коли дітки наввипередки жертвували собою на користь брата чи сестри. Відьма-зима розчулилась і відпустила діток на волю. За такі їхні добрі серця вона винагородила їх золотом, сріблом, коштовностями. Однак, головні герої не захотіли земних багатств, вони попросили свою торбинку з казками, оскільки на них чекають всі українські діти. Ганнуся, жаліючи відьму, запропонувала разом спекти медових пряників у формі серця. Така праця розтопила відьмине серце і вона перетворилася у добру і чарівну зимову царівну. Впродовж цієї цікавої і повчальної історії з вкрапленням музичних номерів зустрічаються також музичні вставки, які виконуються другорядними героями, а це: «Хор квіток», «Весняна пісня звірів», «Обжинкова пісня хом'ячків», «Пісня козаків» – написана на мотив народної козацької пісні літературного походження «Гей нум, хлопці, до зброї» зі словами й музикою Марка Кропивницького. Створені вони для двоголосних ансамблів. Супроводжується це дійство фортепіанною партією, яка в певні моменти озвучує мотиви мандрівки, казки й одчайдушка. Зустрічається у виставі й «Веснянка», яка перегукується з фінальним хором з дитячої опери «Зима й весна» М. Лисенка «А вже весна, а вже красна». О. Залеський зробив аранжування для триголосого дитячого хору й подав його як акапельний твір. Вистава є цікавою і напутньою, адже щасливе завершення твору доводить, що одвічна боротьба добра і зла, незважаючи на усілякі перешкоди, приводить до перемоги справедливості й правди, а діти, знайомлячись з твором, намагатимуться наслідувати саме позитивних героїв. Музичні номери вдало доповнюють акторську гру, а хорові вставки другорядних героїв викликають дружню, злагоджену й добру емоцію у глядача. Цю виставу можуть втілити в реальність учні молодших класів музичних й загальноосвітніх шкіл. Така рольова гра й моральність тексту з поєднанням музики вкладе добре зерно любові у серце кожного учасника цього дійства, непомітно відбуватиметься й естетичне виховання дітей, які в майбутньому стануть митцями, естетами й загалом хорошими людьми.

Творча співпраця Осипа Залеського й Романа Завадовича власне й розпочалась у 1954 році із роботи над сценічною картиною з життя Т. Шевченка – «Кобзарєва гостина»⁴⁷, яку Завадович написав у трьох

⁴⁷ Завадович Р. Кобзарєва гостина. Сценічна картина з життя Т. Шевченка в 3-ох відслонах. URL: <http://www.svoboda-news.com/archiv/veselka/1954/Veselka-1954-01.pdf>.

діях (відслонах, як подається в оригінальному тексті), а О. Залеський поклав на музику коду цієї вистави під назвою «Гей на Січі». У виставі Завадович змалював 1859 рік, а саме повернення Т. Шевченка в Україну, який дорогою додому завітав до одної господині, щоб перепочити з мандрівки. Господиня зі своїми дітками Марусею та Степаном охоче прийняли подорожнього. Незабаром вони дізнались, що то Шевченко, книжка якого другою після Біблії знаходилась в хаті у великій пошані. Поет, на прохання дітей, розказував їм казки в саду біля груші, згодом почали й сусідські дітки прибігати слухати Шевченка. Третя дія розпочинається із дитячої рольової гри в козаків, отамана й турків. Догравши свою сценку, вони долучаються до гурту дітей, що сиділи біля Шевченка. Отаман, проявивши ініціативу, розповів свою коротеньку історію про «Тарасика-Бульбасика», що закінчилась танцями й грою «Обираймо кошового» (Діти діляться на чотири групи... Перед кожною групою стоїть «полковник», четверту групу очолює «отаман»)⁴⁸. Опісля, всі дітки, поділені на групи, виконують свої вокальні партії у творі «Гей на Січі». Пісня О. Залеського нагадує історичні народні зразки й написана у куплетній формі, між якими звучать перегри. Маршовий характер і пунктирний ритм заспіву, фанфарний виклад хорової і фортепіанної фактури додають твору урочистості й піднесеності. Приспів має лагідніший, жартівливий настрій, що відображається і в темповому позначенні (*Allegretto*) і у відсутності пунктирних ритмів. Закінчення вистави феєричне. Кошовим обирають Тараса Шевченка. Це захоплююча й повчальна вистава, яка зацікавить шкільну молодь як творчістю Кобзаря та козаків-січовиків, так і їхнім пісенним скарбом.

Варто зазначити, що більшість пісень О. Залеського, опублікованих у журналі «Веселка», супроводжувалися чудовими ілюстраціями змісту творів авторства художника Юрія Козака (1933–2000)⁴⁹, уродженця Стрия, старшого сина славного митця зі Стрийщини (с. Гірне) Едварда Козака (псевдонім Еко). Ці ілюстрації стали знаменитими і красномовними візуальними втіленнями музично-поетичного тексту творів.

Особливу вдячність висловлюємо внучці композитора, доктору, пані Христині Стасюк, а також пані Тамарі Сливинській за допомогу в наданні матеріалів та музичних творів для роботи над науковою працею та упорядкуванням збірника.

Отож, можна з упевненістю сказати, що Осип Залеський особливо любив дітей і палко переживав за їхнє музичне виховання. У пропованій збірці вміщено дитячі композиції О. Залеського, які можуть прислужитися музичному вихованню української молоді, проте вони залишаються маловідомими в Україні, а їх публікація сприятиме попу-

⁴⁸ Завадовим Р. Сценічна картина з життя Т. Шевченка в 3-ох відслонах. *Веселка*. 1955. Ч. 2. Лютий. С. 6–7.

⁴⁹ Козак Юрій. Бібліотека українського мистецтва. URL: <http://uartlib.org/ukrayinski-hudozhniki/kozak-yurij/>.

ляризації творчості композитора. Живучи в Сполучених Штатах Америки, О. Залеський звертав увагу на виховання дітей української діаспори, він займався організацією освітнього процесу, писав статті, інформував як батьків, так і дітей про вихід друком нових музичних збірок і літературних книжок. Митець закликав батьків виховувати своїх дітей в національному дусі й традиціях, адже українець починається з малого і, якщо з дитинства прищепити любов до рідної мови і мистецтва, то навіть у далекій чужині виростуть справжні й достойні патріоти.

Залеський О. Твори для дітей: фортепіанні, хорові композиції, опера «Цвіркунчик», музичні вистави: нав. посібник / ред.-упоряд.: Ольга Мичко-Білінська, Олександра Німилович. Дрогобич: Посвіт, 2020. 140 с.¹

¹ Дякуємо кандидату мистецтвознавства, доценту Олександрі Німилович за подароване нам це видання, що уможливило збагачення джерельної бази дослідження.